

TÜRKİYE’DE İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ALANINDA YAPILMIŞ AKADEMİK ÇALIŞMALAR İLE KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ ARASINDAKİ İLİŐKI

THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC STUDIES CARRIED OUT IN THE FIELD OF ISLAMIC ECONOMY AND FINANCE IN TURKEY AND PROGRESS OF TURKISH ISLAMIC BANKS

*Rıdvan Ok**
*Abdulkadir Atar***

Öz:

İslam ekonomisi ve finansı alanına yönelik 20. yüzyılda, başta İslam ülkelerinde olmak üzere dünya genelinde yaşanan önemli gelişmeler, bu alana olan ilgiyi daha da artırmaktadır. Başta İslami bankalar olmak üzere birçok İslami finans kuruluşlarının önemi son zamanlarda artmıştır. İslam ekonomisi ve finansı perspektifinde yapılan yayın sayılarında da gözle görünür artışlar yaşanmaktadır. Türkiye’de İslam ekonomisi ve finansı alanında yaşanan gelişmeler ise, dünyadaki gelişimle uyumlu bir seyir halindedir.

Bu çalışmada İslami bankacılık ile İslam ekonomisine dair yapılan yayın sayısı arasındaki ilişki araştırılmıştır. 1985-2017 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren bir katılım bankasının öz kaynakları, toplam aktifleri ve toplanan fonları ile İslam ekonomisi ve finansı alanında ortaya konan eser sayıları arasındaki ilişki ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular, değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin olduğu, toplam aktifler ve toplanan fonlardan yayın sayısına doğru bir nedensellik ilişkisinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. ARDL katsayı tahmincisi sonuçlarına göre de toplam aktiflerdeki %1’lik bir artış uzun dönemde yayının sayısını %4,65 oranında artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankaları, İslam ekonomisi ve finansı, Türk finans tarihi, İslam ekonomisi ve finansı üzerine akademik çalışmalar

JEL Kodu: C50, G20, G21

Abstract:

In the 20th century, important developments in Islamic economics and finance in the world, especially in Islamic countries, increase the interest in this field. The importance of many Islamic financial institutions, especially Islamic banks, has increased recently. There are also significant increases in the number of publications in the perspective of Islamic economy and finance.

In this study, the relationship between Islamic banking and the number of publications on the Islamic economy was investigated. 1985-2017 period, equity participation of banks operating in Turkey, the relationship between total assets and number of collected funds and put the work out in the field of Islamic economics and finance were analyzed by econometric methods. It was found that there was a long-term cointegration relationship between the variables reached, and there was a causal relationship from total assets and collected funds to the number of publications. According to ARDL coefficient estimator results, a 1% increase in total assets increased the number of publications by 4.65% in the long term.

Keywords: Islamic banks, Islamic economy and finance, History of Turkish Finance, Studies on Islamic economy and finance

JEL Codes: C50, G20, G21

* Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat EABD, rok7474@gmail.com

** Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dr. Öğr. Ü., a.kadir83@gmail.com

1.TÜRKİYE’DE İSLAM BANKACILIĞININ GELİŞİM SÜRECİ

Bankalar, para ve kredi ihtiyacını karşılayan finansal aracı kuruluşların başında gelmektedir. Günümüzde bankacılık sistemi denildiğinde akla gelen daha çok faizle çalışan konvansiyonel bankalar gelmektedir. Hatta denilebilir ki, banka mefhumunu ortaya çıkaran sebeplerin başında faiz gelmektedir. Osmanlı Devleti’nde modern bankacılığın temellerinin atıldığı dönemde; büyük çoğunluğu yabancı sermayeli olan bankaların temel faaliyet alanı, Osmanlı’nın özellikle dış borçlarının ödenmesiyle ilgilidir.

Türkiye’de Cumhuriyet öncesi dönemde bankacılığın gelişimine bakıldığında, 1847 yılında Osmanlı Devleti’nin ilk modern bankası olan İstanbul Bankası kurulmuştur. 1856 yılında İngiliz sermayesiyle Ottoman Bank kurulmuş, 1863 yılında Fransız sermayesinin de katılımıyla Bank-ı Osmani-i Şahane adını almış ve Merkez Bankası yetkisi verilmiştir. 1863 yılında, çiftçilerin oluşturduğu kaynakla, milli bankacılığın da ilk örneği olan “Memleket Sandıkları” devlet eliyle, devlet himayesinde kurulmuştur. 1883 yılında yeniden düzenlenerek “Menafi Sandıkları” adını almış, 1888 yılında Ziraat Bankası ismiyle faaliyetlerini sürdürmüştür. 1868 yılında ise “İstanbul Emniyet Sandığı” kurulmuş, daha sonra Ziraat Bankası’na katılmıştır. 1924 yılında Cumhuriyet döneminin ilk ulusal bankası olan Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Daha sonraları devlet eliyle özel amaçlı büyük bankalar kurulmaya başlanmıştır (Coşkun, 2010, s. 100-101).

Modern anlamda banka kurumu ortada yok iken, İslâm’ın ilk asrından itibaren geniş coğrafyaya dağılmış olan Müslüman tüccarların kredilendirilmesi, işlemlerin hızlandırılması ve sigortalama işlemlerinin gelişmesi gibi alanlarda çeşitli uygulamalar tatbik edilmiş ve sarraflar etkin rol oynamışlardır. Bir başka ifadeyle batıda ortaya çıkan modern bankacılığın bazı unsurları İslâm’ın ilk asrından itibaren Müslümanlar tarafından uygulanmakta olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti ise para vakıfları, sarraf ve cehbezlerin varlığı ile finans piyasalarının olduğu bir ülke olmuştur (Atar, 2017, s. 1034-1048).

Osmanlı Devleti’nde esnaf ve tüccarın finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla para vakıfları kurulmuş ve esnaf sandıkları oluşturulmuştur. Para vakfı ve esnaf sandıkları uygulaması, bir yönüyle Türkiye’de katılım bankacılığının ilk örnekleri olarak değerlendirilebilir. Çünkü her iki kurumun birincil finansman modeli murabahaya dayanmaktadır. Tarihi süreçte para vakıfları Türkiye Vakıflar Bankası’nın, Esnaf Sandıkları ise Türkiye Ziraat Bankası’nın kurulmasında önemli rol oynamışlardır (Atar, 2017, s. 1035). Osmanlı Devleti’nde 1911 yılında “yanmış İstanbul mahallelerinin imarı” meselesinde tatbik edilen bir uygulama İslami bankacılık uygulamasına örnek gösterilebilir. Şöyle ki, zarar gören aileler birleşip, bir “İttihad ve Teavün Bankası” kurarak, öz sermayelerini yanmış evlerin arsalarından müteşekkil o banka vâsıtasıyla, yanmış yerleri yeniden inşa ettirip, insanların masrafları taksit taksit bankaya ödenmek üzere yeni evlere girip yerleşmek şeklindedir. Sermayedarlar bizzat yangında zarar görenler olacağından, bu usulün uygulanması durumunda, bankanın kâr ve zararı da onlara ait bulunacaktır (S.A.F.S., 1911). Günümüzdeki konvansiyonel bankaların İslami bölümlerini anımsatacak bir başka örnek ise 1914-1916 tarihli Ziraat Bankası Kanununda yer alan “...eğer tevdiat hesabı olanlar tarafından talep edilirse devr-i şer’i kaidesi ile işlem yapılabilir” maddesidir. Bu bağlamda, literatürde hiç rastlamadığımız bir şekilde Ziraat Bankası dünyada 1914 tarihinde İslami usulleri resmî olarak ilk kez uygulayan banka sıfatını haiz kurum olduğu söylenebilir. Ayrıca, 1913 tarihinde faaliyete geçen Adapazarı İslâm Ticaret Bankası, dünyada adında İslam ismini taşıyan ilk banka olmakla beraber, Türk tarihinin ilk özel yerli bankası olma özelliğini de taşımaktadır (Atar, 2017, s. 1049-1051).

Türkiye’de Ortaklık esasları üzerine kurulu, faizsiz finans akışını sağlayacak İslami bankacılık çalışmaları, “Özel Finans Kurumu” ve daha sonra “Katılım Bankası” ifadeleri ile yerleşmiştir. İslam bankacılığına yönelik ilk faaliyetler 1984 yılından itibaren başlamıştır. Türkiye’de İslami bankacılığın izlenmiş olduğu seyir kronolojik olarak Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. Dünden Bugüne Türkiye’de İslami Bankacılık

1985	Albaraka Türk Özel Finans Kurumu faaliyete başlamıştır.
1989	Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu teşekkül etmiştir.
1991	Anadolu Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1995	İhlas Finans Kurumu kurulmuştur. Faaliyetleri 2001 yılında durdurulmuştur. Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı kurulmuş, 2003 yılında Özel Finans Kurumları Birliği’ne devredilmiştir.
1996	Asya Özel Finans Kurumu kurulmuş, 2016 yılında faaliyet izni kaldırılmıştır.
2000	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur.
2001	Faisal Finans Kurumu, Family Finans’a dönüştürülmüştür. Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur.
2005	Anadolu Finans ve Family Finans birleşerek Türkiye Finans olmuştur. Özel Finans Kurumu tabiri yerine Katılım Bankası tabiri kullanılmaya başlamıştır. Özel Finans Kurumları Birliği adı Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak değiştirilmiştir.

2009	İlk Tekafül şirketi Neova kurulmuştur.
2011	Borsa İstanbul'da faaliyet göstermek üzere Katılım Endeksi oluşturulmuştur.
2013	Katılım Emeklilik kurulmuştur
2015	Ziraat Katılım Bankası ilk kamu katılım bankası olarak kurulmuştur.
2016	Vakıf Katılım Bankası ikinci kamu katılım bankası olarak kurulmuştur.
2019	Türkiye Emlak Katılım Bankası üçüncü kamu katılım bankası olarak kurulmuştur.

Kaynak: (TKBB, 2018).

Türkiye’de hali hazırda faaliyet gösteren 6 katılım bankası bulunmaktadır. Bunların üçü kamu üçü ise özel sermaye girişimleri şeklindedir:

- Albaraka Türk Katılım Bankası
- Kuveyt Türk Katılım Bankası
- Türkiye Finans Katılım Bankası
- Ziraat Katılım Bankası
- Vakıf Katılım Bankası
- Türkiye Emlak Katılım Bankası

2019 yılı şubat ayı itibariyle Katılım Bankaları’nın Türkiye’deki toplam bankacılık sektörü içerisinde almış olduğu pay aktif büyüklüğü itibariyle %5,4 seviyesindedir. Bununla birlikte yine 2019 Şubat dönemi itibariyle halen faaliyette olan 6 katılım bankasının toplam şube sayısı 2’si yurtdışı şube olmak üzere 1127’dir. Toplam personel sayısı ise 15535’tir (TKBB, 2018).

İslami finans bankacılığı konusunda yaklaşık 40 ülke etkin durumda olduğu 2016 yılı aktif büyüklük verilerine göre, finansal varlıklarının ülkelere göre dağılımı açısından Türkiye 7. sırada bulunmaktadır. Yine 2016 yılı için Türkiye’deki İslami bankaların finansal varlıklarının büyüme hızı %24,4 ile dünya ortalamasının (%17,8) üzerinde seyretmiştir (ASBÜ, 2017, s. 14-16).

2. TÜRKİYE’DE İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ALANDA YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

İslam ekonomisi ve İslami finans alanında Türkiye’de yaşanan gelişmeler genel hatlarıyla incelendiğinde, bu alana yönelik yapılan katkılar;

1. Çalışma yapan başlıca kişiler
2. Çalışma yapan başlıca kurum ve kuruluşlar
3. Bazı üniversitelerin bu alana yönelik çalışmaları
4. Bu alana yönelik yazılan eserler
5. Bu alana yönelik düzenlenen kongre ve sempozyumlar başlıkları altında değerlendirilebilir.

Türkiye’de İslam ekonomisi çerçevesinde İslami finans fikriyatına kuvvet verecek bazı görüşlere kronolojik olarak aşağıda değinilmiştir:

1910 yılında “Sıratülmüstakîm” ve “Teârûf-i Müslimîn” dergilerinde yayınlanan yazılarda, o dönemde İslam bankası tesisine dair meselenin dile getirildiği anlaşılmaktadır. Banka muamelelerinin ve bir İslam bankası tesisinin şer’i olarak uygunluğu meşihat dairesinden sorulmuştur. İslam dünyasında iktisadi ve mali müesseselerin olmayışı ve ulemaların o zamana kadar bu konulara dair görüş bildirmemesi ticaretin ve ilerlemenin önünde bir engel olduğu dile getirilmiştir. Yazıda Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi’nin ise bu meseleyi ihmal etmeyerek, bankalarda yapılan işlemlerin meşruluğunu izah ettiği anlatılmıştır (İslam Bankası, 1910, s. 343-345).

“Nazar-ı İslam’da Zenginliğin Mevkii, Ahmed Nazmi, 1924”, “İslam İktisat İçtimaiyatı Sosyalizmi ve Kapitalizmi Hüsn-i Telif Edebilir, M. Cemal, 1924”, “Müslümanlıkta İktisadın Ehemmiyeti, Ahmed Hamdi Akseki, 1932” Cumhuriyetin kuruluşu zamanlarına tekabül eden İslam ekonomisi ve finansına dair yazılan başlıca eserler arasında sayılabilir (Tabakoğlu, 2010, s. 15-16). Sabahattin Zaim, Ahmet Tabakoğlu, Salih Tuğ, Sabri F. Ülgener, Celal Yeniçeri İslam ekonomisi çalışmalarına önemli katkı sağlayan başlıca düşünürlerdendir.

Türkiye’de İslam İktisadı kavramının önem kazanmasında Hindistanlı âlim Muhammed Hamidullah’ın katkısı büyüktür. Hamidullah, 1962 yılında “İslam’da İktisat: Faizsiz Banka Kooperatifleri” isimli makalesinde, Haydarabad’da kurulmuş olan yardımlaşma şirketlerini örnek vererek bir model taslağı ortaya koymuştur (Hamidullah, 1963, s. 39-44).

Namık Zeki Aral 1963 yılında “İslam Bankası” ve “İslam ve Faiz” yazılarını kaleme almış, İslam bankası kurulması düşüncesini dile getirmiştir. Nevzad Ayesbeyoğlu ise 1964 yılında bu fikri destekler mahiyette makale neşretmiştir (Ayesbeyoğlu, 1964, s. 134). Aral düşüncesini şöyle ifade etmiştir: “İslam Bankası, faiz alıp vermeye mahal bırakmaksızın faaliyetini yürütmek üzere kurulması mümkün bir bankadır. Böyle bir mali müessese ile Müslüman zenginlerimiz ve Müslüman sermayedarlarımız alakadar olmalıdırlar. Bu banka memlekete olduğu kadar, banka sahiplerine de, hissedarlarına da menfaat temin edecek istidadı haizdir” (Aral, 1963, s. 74).

Faizsiz serbest bir bankacılık nizamının tesisine temel olacak şirketlerin kurulması gerekliliğini belirten Semahaddin Cem 1964’teki yazısında, yüksek seviyede ve tamamen İslami manada olmak üzere faizsiz bankaların

tesisi işlemleri gerçekleşirse, Müslümanların kurup çalıştıracakları anonim şirketlerin katkısının fazla olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Cem, o zamanki bankalar için durum tespitinde bulunurken şu eleştirel ifadeleri kullanmıştır: “Banka teşkilatı dünyada bugün ya bir kişinin veya nihayet üç beş kişinin malıdır ve birkaç kapitalistin ortaya koydukları paralarla kurulmuştur. Hissedarlar yılsonlarında daima ‘aslan payını’ alırlar ve çalışan personele gayet cüzi ikramiyeler düşer” (Cem, 1964, s. 11).

Ö. Faruk Özbülbül 1974 yılında yayınladığı “Cemiyetimizdeki Faiz Müessesesi, Banka ve İslam” yazısında modern bankacılık tarihinin başlangıç ve merhalelerinden bahsederek, İslamiyet’te banka konusuna değinmiştir. Bu bağlamda modern bankacılık müessesesinin faydalı çok cihetlerinden bahsederek, söz konusu faydaların önünde engel olan faiz unsuruna ve birkaç kapitalistin elinde tuttuğu, toplumun menfaatine aykırı yönetebilecekleri servet unsuruna dikkati çekmiştir. Ayrıca yazında, söz konusu bu iki yıkıcı unsuru ortadan kaldıracak öneriler sunarak, bankacılık sektörünün insanların refahına katkı sağlayacağını belirtmiştir (Özbülbül, 1974).

A. E. Hancock tarafından neşredilip, İbrahim E. Kozak tarafından 1976 yılında Türkçeye kazandırılan faizin yol açtığı mali kölelik hakkındaki yazıda, para arzını sağlamada aktif rol üstlenen bankaların, kredi şeklinde tedavüle sürdükları paradan alınan faizin toplumun tamamına karşı yol açtığı yüksek maliyet göz önüne serilmektedir. Maddî varlığı olarak bir karşılığı olmadan, banka sisteminin bir hiç karşılığı tedavüle para sürmesi, enflasyonu artırdığı dolayısıyla borcu olmayan ve bankada parası olmayan kişileri bile yükselen fiyatların içerisinde, dolaylı olarak etkilendiği belirtilmiştir. Bu bağlamda enflasyonun ve borç yükünün, önüne geçmek adına, hükümetin halkın ihtiyaç duyduğu para arzını kendi üzerine alması yönünde alternatif bir yöntem sunulmaktadır (Hancock, 1976).

Süleyman Karagülle’nin 1993 yılında kaleme aldığı “Alternatif Faizsiz Banka” eserinde faizsiz kredi kuruluşların teorik altyapısı çizilerek bir model ortaya konmakla beraber, Akevler Kooperatifi çalışması altında uygulamaya dönük çalışmalar da yapılmaktadır (Karagülle, 1993). Akevler Kooperatifi Adil düzen çalışmaları çerçevesinde 1979 yılında Osman Eskicioğlu “İslam Ekonomisi” üzerine doktora çalışması yapmıştır (Eskicioğlu, 1999). Ayrıca aynı çerçevede Arif Ersoy 1995 yılında, alternatif bir sosyal yapılanma modeli olarak “Silm Sosyal Yapılanma Modeli” ortaya koymuştur (Ersoy, 1995).

1950’lili yıllardan günümüze kadar İslam iktisadı ve finansı alanında Türkiye’de iki binin üzerinde eser (kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler) kaleme alınmıştır. Başlangıçta daha çok telif ve çeviri kitaplar yazılmış, 1990’lardan sonra konuyla ilgili tez çalışmalarına ağırlık verilmiştir. 2000’li yıllarda akademik makale çalışmalarına yönelmeler daha çok olmuş ve 2010’lu yıllardan sonra bu yönde olan çalışmalar daha da artmıştır. Büyük çoğunluğu son on yılda gerçekleştirilen kongre ve sempozyumlarda 800’ün üzerinde bildiri tebliğ edilmiştir. Üniversite bünyesinde İslam iktisadı ve finansına yönelik 15 civarında lisans ve lisansüstü programlar açılmıştır. Yine üniversite bünyesinde İslam ekonomisi ve finansı üzerine kurulan uygulama ve araştırma merkezleri ise 10 tanedir ve bu merkezler son yedi yıl içinde kurulmuştur. Vizyonunda ve misyonunda İslam iktisadı prensiplerine yer veren İktisadi kurum ve kuruluşların sayısı on civarındadır. Bunlardan bir kısmı İslam iktisadı ve finansı çalışmalarına münhasır kurulmuş kurum ve merkezlerdir. Katılım bankacılığına yönelik ilk faaliyetler ise 1985 yılından itibaren başlamıştır. Türkiye’de hali hazırda faaliyet gösteren 6 katılım bankası bulunmaktadır. Bunların üçü kamu üçü ise özel sermaye girişimleri şeklindedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Katılım bankalarının incelendiği birçok çalışma, katılım bankaları performans analizi açısından incelenmesi üzerine olmuştur. Geleneksel bankaların performansıyla da kıyaslamaların yapıldığı bu çalışmalarda; etkinlik ve verimlilik oranları, kârlılık oranları, gelir-gider oranları, risk oranı, aktif toplamı, toplanan ve kullanılan fonlar, likit büyüklükleri ve sermaye yeterliliği gibi çeşitli ölçütler değerlendirilmiştir. Bununla birlikte katılım bankalarının geleneksel bankalar ile farklılıkları ve benzerlikleri, katılım bankalarına yöneltilen eleştiriler ve bu bankaların tercih edilme sebepleri, müşteri ve çalışan memnuniyeti, katılım bankacılığı sistemi içerisinde kullanılan finansal araçlar gibi konular çerçevesinde çalışmalar bulunmaktadır (Öğünç, 2017, s. 178).

Literatür araştırması sonucunda, bu konu ile ilgili tespit edilen “katılım bankalarının tercih edilme sebepleri” ve “katılım bankacılığı alanında akademik çalışmaların literatür incelemesi” konuları üzerine yapılan çalışmalara ayrıca değinilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki literatür araştırmasında katılım bankacılığı ile akademik çalışma arasındaki ilişkiyi ekonometrik yönleriyle ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Her ne kadar akademik çalışmaların katılım bankacılığına olan rağbeti arttırdığı veya tam tersine katılım bankacılığında gözlemlenen popülerliğin akademik çalışmaları tetiklediği yönünde teorik bazda yorumlar ve sonuçlar öne sürülmüş olsa da söz konusu alanla doğrudan ilgili ampirik çalışma mevcut değildir. Türkiye’de katılım bankaları ile İslam ekonomisi ve finansı yazın çalışmaları arasındaki ilişkinin ortaya konulduğu bu çalışmayla, İslam ekonomisi perspektifinde bu alana yönelik bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilme sebeplerine yönelik çalışmalara baktığımızda Okumuş (2015), Okumuş ve Genç (2013), Özsoy, Görmez ve Mekik (2013) tarafından gerçekleştirilen ankete dayalı çalışmalarda, katılım bankalarının tercih edilmesinde etkili olan en önemli saiklerden biri olarak “dini sebepler” gösterilmiştir. Tercih edilen banka seçim kriterleri arasında iş/hizmet kalitesi, faize karşı duyarlılık anlamındaki

dini hassasiyet, çalışanların müşterilere olan yaklaşımları, katılımcıların şube personeli ile olan yakın ilişkileri geleneksel bankalardan alınan hizmetlerin katılım bankaları tarafından da verilmesi gibi faktörler olmuştur. Kaytancı, Ergeç ve Toprak (2013)'ın gerçekleştirdiği çalışmaya göre ise, katılım bankalarının tercih sebepleri daha çok sırasıyla akraba ve arkadaş tavsiyesi, hızlı ve esnek çözümler, personelin yatırım konusundaki danışmanlığı ve dini sebepler olarak belirtilmiştir. Yıldırım ve Çakar (2016) tarafından yapılan analiz sonuçlarında, katılım bankası kullanım niyetini etkileyen en önemli faktör hizmet kalitesi algısı, sonrasında sırasıyla bilinirlik, şeffaflık ve güvenilirlik, dini hassasiyetler olarak belirlenmiştir.

Yapılan anketlerde katılım bankalarının tercih edilmesinde etkili olabilecek seçenekler arasında söz konusu alana yönelik akademik çalışmaların veya yapılan yayınların etkisine dair bir madde bulunmaması, literatürde katılım bankası-akademik çalışma ilişkisini ortaya koyacak araştırmalara yönelik farkındalık seviyesinin düşük olduğu yorumu yapılabilir.

Türkiye’de İslam ekonomisi ve finansı alanında gerçekleştirilen “akademik çalışmalar, eğitim programları ve literatür taraması” ile ilgili bazı çalışmalar ise şunlardır:

Durmuş, Güney ve Koçdoğan (2015)'nin yazdığı makalede, Türkiye’de İslam iktisadı ve İslami finans literatürü genel olarak ele alınmış, bu alanda yazılan eserler konularına göre listeler halinde sunulmuştur. Öğünç (2017) tarafından yazılan makalede, katılım bankasına ilişkin literatür taraması yapılmış, yapılan akademik çalışmalarda hangi konulara yoğunlaşıldığı ortaya konulmuştur. Orhan (2017)'in gerçekleştirdiği araştırma raporunda, İslam ekonomisi ve finansı eğitimine dair Türkiye’deki mevcut lisansüstü programların müfredatının incelenmiş, eksik yönler ortaya konup çözüm önerileri sunulmuştur. Kartal (2018) tarafından yazılan makalede, Türkiye’de faizsiz bankacılık alanındaki tezlerin incelenmesi yapılmış, tez çalışmalarının sayısının son yıllarda artış gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca faizsiz bankacılığın gelişimi için bu alanla ilgili araştırmaların artmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Aker ve Karavardar (2018) tarafından yapılan bildiri çalışmasında, Türkiye’nin İslami finans alanında yükseköğretim programlarını incelemiştir. İslami finans sektöründe etkin olabilmenin, bu alanda verilen eğitim altyapısı ile kuvvetli bir ilişki içinde olduğu İngiltere ve Malezya ülkeleri örnek gösterilerek ifade edilmiştir. Sarı ve Güngör (2018)'ün gerçekleştirdiği çalışmada Türkiye’de katılım bankacılığına ilişkin lisansüstü düzeyde hazırlanmış tezlerin içerikleri incelenmiş ve analiz edilmiştir.

4. AMPİRİK ÇALIŞMA

4.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

İslam ekonomisi perspektifinden bakıldığında Türkiye’de 20. yüzyılda önemli gelişmeler yaşanmış ve günümüzde de söz konusu alana ilgi artarak devam etmektedir. Bu çalışmada İslam ekonomisi ve finansı alanında yazılan eserler ile İslami finans kuruluşları arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya konmak istenmiştir. İslami finans denildiğinde akla ilk gelen katılım bankaları olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de kurulan ilk katılım bankası olan Albaraka Türk Katılım Bankasının verileri kullanılmıştır. Yapılan ekonometrik analizde Albaraka Türk finans kuruluşu tercih edilirken, diğer katılım bankalarının analize dâhil edilmesinin sebebi, verilere ulaşmakta yaşanan sıkıntıdan kaynaklanmaktadır.

Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye’deki ilk özel finans kurumu olarak 1984’te kurulmuş ve 1985’te faaliyete başlamıştır. 2018 verilerine göre biri yurt dışında olmak üzere toplam 230 yurt içi şubesi ve 4.029 personeli bulunmaktadır (Albaraka, 2019).

Bu çalışmada Albaraka Türk Katılım Bankasının 1985-2017 yılları arasında yıllık toplam aktifler ve toplanan fonları ile aynı yıllar arasında Türkiye’de yıllık İslam ekonomisi ve finansına ait kaleme alınan eser sayıları incelenmiştir. Banka verileri ile yayın sayıları arasında ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tablo 2. Albaraka Türk Katılım Bankasının 1985-2017 Yılları Verileri ve İslam Ekonomisi ve Finansı Alanında Yazılmış Başlıca Eserler

Yıllar	Toplam Aktifler	Toplanan Fonlar	Öz Kaynaklar	Yazılan Eser Sayıları
1985	23150	12.571	5.000	11
1986	48.421	30.237	10.000	12
1987	98.562	70.061	10.885	11
1988	184.775	152.265	12.708	11
1989	408.928	289.130	16.816	9
1990	1.006.212	642.785	26.352	20
1991	1.816.978	1.448.703	46.597	18
1992	3.711.354	3.075.291	81.954	15
1993	7.788.402	6.608.355	145.002	21
1994	16.737.977	15.156.135	298.228	21
1995	31.734.483	27.712.704	875.910	20

1996	61.483.061	55.071.449	1.888.889	28
1997	119.961.760	106.103.424	4.799.687	26
1998	221.277.416	193.795.141	10.178.087	31
1999	373.569.034	335.524.917	18.046.624	26
2000	486.977.565	431.405.681	32.747.728	12
2001	638.470.000	542.983.342	50.070.000	28
2002	986.136.000	835.349.360	113.266.000	33
2003	1.199.600.000	963.787.000	187.343.000	45
2004	1.458.919.000	1.282.592.000	111.667.000	22
2005	1.969.458.000	1.714.448.000	182.490.000	41
2006	2.491.813.000	2.154.014.000	245.905.000	36
2007	3.690.029.000	2.998.108.000	533.780.000	35
2008	4.789.107.000	3.985.110.000	638.102.000	41
2009	6.414.914.000	5.464.645.000	710.666.000	37
2010	8.406.301.000	6.881.590.000	852.635.000	73
2011	10.460.885.000	8.044.747.000	1.004.251.000	53
2012	12.327.654.000	9.225.018.000	1.218.333.000	62
2013	17.216.553.000	12.526.212.000	1.497.268.000	76
2014	23.046.424.000	16.643.218.000	1.790.927.000	124
2015	29.561.999.000	20.346.178.000	2.103.914.000	131
2016	32.850.738.000	23.155.134.000	2.279.593.000	183
2017	36.229.077.000	25.309.840.000	2.481.506.000	223

4.2 Metodoloji

Augmented Dickey-Fuller testi

Bir değişkenin durağan olup olmadığını veya durağanlık derecesini belirlemede kullanılan yöntemlerden biri birim kök testidir. Dickey ve Fuller (1979, 1981), zaman serilerinde durağanlığı test etmek üzere birim kök testi geliştirmişlerdir. Dickey Fuller (DF) testi, serinin durağan olmadığı (birim kök içermediği) boş hipotezinin, durağan olduğu (birim kök içermediği) alternatif hipotezine göre teste tabi tutulması anlamına gelmektedir. Bu test daha sonraki dönemlerde geliştirilerek ADF (Augmented Dickey-Fuller) olarak literatüre girmiştir. Böylelikle modele bağımlı değişkenin gecikmelerinin dâhil edilmesiyle, DF testi uygulamasında otokorelasyon sorununa çözüm sunulmuş olmaktadır (Torun, 2015, s. 55-60).

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi

Breusch ve Godfrey tarafından geliştirilen Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi, otokorelasyon sorununun belirlenmesinde kullanılan bir testtir. Yani hata terimleri arasındaki ilişkiyi ifade eden otokorelasyon (ardışık bağımlılık) sorunun bulunup bulunmadığını tespit etmek için başvurulur. Regresyon parametrelerinin yorumlanabilmesi için modelde otokorelasyon olmaması gerekir. Bir başka ifadeyle, regresyon analizlerinin temel varsayımlarından birisi farklı gözlemler için hata teriminin ardışık değerleri arasında ilişkinin (korelasyon) olmamasıdır (Pesaran & Ullah, 2008).

Breusch-Pagan-Godfrey Değişen varyans testi

Değişen varyans, hata teriminin varyansının tüm gözlemler için aynı olmaması durumunu ifade etmektedir. Sabit varyans varsayımının geçerli olmaması, kovaryanslarının sıfıra eşit olmaması anlamına gelmektedir. Bu regresyon analizinde istenmeyen durumdur. Literatürde değişen varyans varsayımını saptamada kullanılan birkaç istatistik testlerden birisi Breusch-Pagan-Godfrey testidir (Albayrak, 2008, s. 113).

Toda-Yamamoto granger nedensellik testi

Granger (1969) tarafından, zaman serisi verileri kullanılarak ortaya konan nedensellik testinde, serilerin durağan hallerini kullanılmaktadır. Granger nedensellik testinin karşılaştığı bazı sorunlardan kaçınmak için Toda-Yamamoto (1995) nedensellik testine başvurulmaktadır. Granger nedensellik testi için serilerin durağan hale getirilmesi gerekirken, Toda-Yamamoto tarafından geliştirilen modelde ise böyle bir zorunluluk söz konusu değildir. Serilerin farklı bütünleşme derecelerine izin veren bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Bir başka ifadeyle, seriler durağanlık derecesine duyarlı olmaksızın analize dâhil edilmektedir.

ARDL tahmincisi ve sınır testi

Bir modelde eş bütünleşmenin var olup olmadığına yönelik çeşitli testler geliştirilmiştir. Literatürde sıklıkla başvuru alan bu testlerin uygulanabilmesi için modelde yer alan tüm değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaması ve birinci farkları alındığında durağan hale gelmesi gerekmektedir. Eşbütünleşme dereceleri farklı olan serilere eşbütünleşme yönteminin uygulanamama sorununu, geliştirilen ARDL (Autogressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımı ile ortadan kalkmaktadır. Pesaran ve Shin (1995) ve Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi yaklaşımı durağanlık derecesi farklı olan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test

edebilmektedir. ARDL yaklaşımı iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada Sınır Testi ile değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı test edilmekte, uzun dönem ilişkinin varlığında ise ikinci aşamaya geçilebilmektedir. İkinci aşamada ise uzun ve kısa döneme ait parametreler üretilmekte ve tahmin edilmektedir (Pesaran, Shin, & Smith, 2001).

4.3 Araştırmanın Yöntem ve Bulguları

Bu çalışmada Türkiye’de Albaraka Türk Finans kurumunu ait toplam aktifler ve toplanan fonları bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Diğer taraftan bağımlı değişken ise İslam ekonomisi ve katılım bankacılığına ait yayın sayıları belirlenmiştir.

Bu değişkenler şu şekilde tanımlanmıştır;

LOGPUBL: İslam ekonomisi ve İslami finans ile ilgili yayın sayıları

LOGASSETS: Toplam Aktifler

LOGCAPITAL: Öz Kaynaklar

LOGFUND: Toplanan Fonlar

Çalışmanın modeli de şu şekilde kurulmuştur;

$$\text{LOGPUBL}_t = \alpha + \beta_1 \text{LOGASSETS}_t + \beta_2 \text{LOGCAPITAL}_t + \beta_3 \text{LOGFUND}_t + \varepsilon_t$$

Analize başlarken ilk önce serilerde birim kök sorunu olup olmadığı ADF bitim kök testi ile tespit edilecektir. Testin hipotezleri şu şekildedir;

H₀: Birim kök sorunu vardır.

H₁: Birim kök sorunu yoktur.

Tablo 3. Birim Kök Sonuçları

Değişkenler	ADF Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LOGPUBL	0.539748	0.9854
D(LOGPUBL)	-8.634606	0.0000
LOGASSETS	-3.442041	0.0169
LOGCAPITAL	-2.431861	0.1414
D(LOGCAPITAL)	-3.410574	0.0182
LOGFUND	-12.51574	0.0000

Yayın serisinin (LOGPUBL) olasılık değeri %5’ten büyük olduğu için H₀ hipotezi kabul edilir. Yani seri seviyesinde birim kök sorunu içermektedir. Serinin birinci farkı alındığında olasılık değeri 0.000 bulunmuş ve yayın serisi birinci farkında durağan hale gelmiştir. Diğer serileri baktığımızda olasılık değerlerinin anlamlılığına göre toplam varlıklar seviyesinde I(0), toplanan fonlar seviyesinde I(0), Öz kaynaklar birinci farkında I(1) durağan hale gelmiştir.

Birim kökler farklı mertebelerde durağan çıkması ile diğer bir ifadeyle seriler I(0) ve I(1) seviyelerinde durağan çıktığından yapılacak en uygun tahminci ARDL tahmincisidir. Aşağıda ARDL tahmincisi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 4. ARDL Tahmincisi Sonuçları

ARDL Uzun Dönem Formu ve Sınır Testi				
Bağımlı Değişken: D(LOGPUBL)				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık Değeri
LOGASSETS	4.646946	2.239898	2.074624	0.0485
LOGFUND	-4.491567	2.240338	-2.004862	0.0559
Sınır Testi				
F- İstatistiği	k	Asymptotic: n=1000		
		%10	%5	%2.5
3.362388	2			%1
		2.17	2.72	3.22
				3.88

Bankanın toplam aktiflerini gösteren LOGASSETS serisinin olasılık değeri %5 anlam düzeyinde anlamlı bulunmuş, toplam aktiflerdeki %1’lik bir artış uzun dönemde yayın sayısını %4.65 oranında artırmıştır. Toplanan fonları gösteren LOGFUND serisi ise %5 anlam düzeyinde anlamsızdır. Dolayısıyla analizin kapsadığı yıllarda Albaraka Türk’ün verilerine göre toplanan fonlar ile yayın sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yapılan Sınır testi sonuçlarına göre uzun dönemli eş bütünleşme durumunu değerlendirdiğimizde F- istatistik değeri (3.36) %2,5 anlam düzeyinde anlamlıdır. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi vardır.

Tablo 5. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: LOGPUBL			
Değişkenler	Chi-sq	df	Olasılık Değeri
LOGCAPITAL	1.760778	1	0.1845
LOGASSETS	8.270413	1	0.0040
LOGFUND	6.578484	1	0.0103

Tablo 4'te Granger nedensellik testi sonuçlarına göre öz kaynaklar serisinin olasılık değeri anlamsız toplam aktifler ve toplanan fonların olasılık değerleri anlamlı bulunmuştur. Bu durum toplam aktifler ve toplanan fonlardan yayın sayısına doğru bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de son zamanlarda, bir taraftan İslami finans kuruluşlarının (İslami bankacılık, katılım bankacılığı) sayısı, ürün çeşitliliği ve kalitesinde artışlar yaşanırken; diğer taraftan İslam ekonomisi ve finansına yönelik teorik çalışmaların sayısında ve keyfiyetinde kayda değer gelişmeler yaşanmaktadır. Bir yönüyle İslami bankacılıkta gözlemlenen popülerliğin akademik çalışmaları tetiklediği, bir yönüyle de tam tersine akademik çalışmaların İslami bankacılığa olan rağbeti arttırdığına dair sonuç ve yorumlara rastlamak mümkündür. Daha çok İslami bankacılıkta yaşanan gelişmelerin bu çerçevede teorik çalışmaları arttırdığına dair birinci görüş rağbet görse de; söz konusu alana yönelik ilişkiyi ve ilişkinin yönünü ortaya koyacak ampirik bir çalışmaya da rastlanmamaktadır.

Bu çalışmada İslam ekonomisi ve finansı alanında yapılmış olan akademik çalışmalar ile İslami finans kuruluşları ve katılım bankacılığı işlemleri arasında bir ilişki olup olmadığı ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Hipotezde İslam ekonomisi alanında yayınlanan yayınlardan katılım bankası faaliyetlerine doğru bir ilişkinin var olup olmadığı varsa ne derece etkilediği olduğu sorgulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre İslami bankacılık alanındaki faaliyetlerinin İslam ekonomisi ve finansı alanında yapılan yayınları arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan sınır testi ile değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi araştırılmış olup test sonuçlarına göre değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Yine Granger nedensellik testi sonuçlarına göre İslam ekonomisi ve İslami finans ile ilgili yayın sayısından İslami bankacılık göstergeleri olarak seçilen toplanan fonlar ve toplam aktiflere doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Son olarak da ARDL tahmincisi sonuçları toplam aktiflerdeki %1'lik bir artışın uzun dönemde yayın sayısını %4.65 oranında artırdığı sonucunu vermiştir.

İslam ekonomisi ve finansı alanında gerek kumsal bazda gerekse teorik çerçevede yaşana gelişmeler oldukça umut verici bir durumdur. İslami bankacılıkta yaşanan gelişmelerin bu alan yönelik akademik çalışmaları tetiklemesi de arzu edilen bir sonuçtur. Fakat bu alana yönelik kurumsal faaliyetlerin, insanların dini hassasiyet ve ihtiyaçlarını ön planda tutan bir hassasiyetle, toplumun genelinin refahını temin edebilecek bir vizyonla daha da geliştirilmelidir. Ayrıca söz konusu alana yönelik akademik çalışmaların sayısal olarak gözlemlenen artışıyla birlikte, asıl olan keyfiyet mefhumunun üzerinde durulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Aker, Y., & Karavardar, A. (2018). Türkiye İngiltere ve Malezya İslami Finans Yükseköğretim Programlarının Karşılaştırılması ve Türkiye İçin Öneriler. *Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans ve Etik Kongresi*, (s. 33-49). İstanbul.
- Albaraka. (2019, Mayıs 9). <https://www.albaraka.com.tr/dunden-bugune-albaraka.aspx> adresinden alındı
- Albayrak, A. S. (2008). Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 111-134.
- Aral, N. Z. (1963). İslam ve Faiz. *İslam Dergisi (Türkiye İktisat Gazetesinden)*, 73-74.
- ASBÜ. (2017). *Uluslararası İslami Finans ve Katılım Bankacılığı Stratejik Değeri ve ASBÜ Girişimi*. Ankara.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1029-1062.
- Atar, A., & Ok, R. (2018). Inventory of the Islamic Economics and Finance Studies Carried Out in Turkey and Its Evaluation. *Afro Eurasian Studies*, 189-235.
- Ayasbeyoğlu, N. (1964). Faizsiz Banka: İslam Bankası. *İslam Dergisi*, 134.
- Cem, İ. S. (1964). Faizsiz Banka. *Hilal Dergisi*, 11.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları Kurumlar, Araçlar, Analiz*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Durmuş, A., Güney, N., & Koçdoğan, A. (2015). Türkiye’de İslâm İktisadı ve Finansı Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 75-138.
- Ersoy, A. (1995). *Silm Sosyal Yapılanma Modeli*. İstanbul: Yörünge Yayınları.
- Eskicioğlu, O. (1999). *İslam ve Ekonomi*. Anadolu Yayınları: İzmir.
- Hamidullah, M. (1963). *Modern İktisat ve İslam*. (S. Tuğ, Çev.) İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Hancock, A. E. (1976). Hür Değil Köleyiz (Faiz Köleliği). (İ. E. Kozak, Çev.)
- İslam Bankası. (1910). *Teârüf-i Müslimîn*, 343.
- Karagülle, S. (1993). *Alternatif Faizsiz Banka Selem ve Kredileşme*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kartal, M. T. (2018). Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Alanında Yayınlanmış Tezlerin Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 175-198.
- Kaytancı, B. G., Ergeç, E. H., & Toprak, M. (2013). Katılım Bankası Müşterilerinde Bankacılık Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Memnuniyet: Türkiye Örneği. *In International Conference on Eurasian Economies*, (s. 801-811).
- Okumuş, H. Ş. (2005). Interest-Free Banking in Turkey: A Study of Customer Satisfaction. *Journal of Economic Cooperation*, 51-86.
- Okumuş, H. Ş., & Genç, E. G. (2013). Interest Free Banking In Turkey: A Study Of Customer Satisfaction And Bank Selection. *European Scientific Journal*, 144-166.
- Orhan, Z. H. (2017). *Türkiye’de İslam İktisadı ve Finansı Lisansüstü Programları Müfredatı*. IKAM Raporları 1

- Öğünç, H. (2017). Katılım Bankaları Üzerine Bir Değerlendirme: Literatür ve Finansal Durum İncelemesi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 169-186.
- Özbülül, Ö. F. (1974). Cemiyetimizdeki Faiz Müessesesi, Banka ve İslam I,II. *İslam'ın İlk Emri Oku Dergisi*.
- Özsoy, İ., Görmez, B., & Mekik, S. (2013). Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 187-206.
- Pesaran, M. H., & Ullah, A. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross Section Independence. *The Econometrics Journal*, 105-127.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 289-326.
- S.A.F.S. (1911). Yanmış Mahallelerin İmarı Meselesi. *Sıratülmüstakîm Dergisi*, 397-393.
- Sarı, E. S., & Güngör, N. (2018). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Alanında Hazırlanmış Lisansüstü Çalışmalar: Bir Literatür İncelemesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 1295-1312.
- Tabakoğlu, A. (2010). Bir İlim Olarak İslam İktisadı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11-34.
- TKBB. (2018, Nisan 29). <http://www.tkbb.org.tr/> adresinden alındı
- Torun, N. (2015). Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- Y.Toda, H., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 225-250.
- Yıldırım, İ., & Çakar, R. (2016). Katılım Bankacılığı Kullanımını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma. *Global Business Research Congress (GBRC)* (s. 552-556). İstanbul: Pressacademia.